

XALQARO TAJRIBA VA MILLIY TA'LIM TIZIMLARIDA TIL SIYOSATINING AMALGA OSHIRILISH MEXANIZMLARI

Boltayeva Marhabo Sarvar qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19409896>

Annotatsiya. Mazkur maqolada til siyosatini ta'lim tizimida amalga oshirishning nazariy asoslari va amaliy mexanizmlari xalqaro tajriba asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, turli davlatlar tajribasi qiyosiy o'rganilib, O'zbekiston sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan samarali yondashuvlar asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: til siyosati, ta'lim tizimi, til rejalashtirish, ko'p tillilik, lingvistik identiklik, globallashuv, ta'lim siyosati.

KIRISH

Globallashuv jarayonlarining kuchayishi natijasida til siyosati zamonaviy jamiyat rivojining muhim omillaridan biriga aylanmoqda. Til nafaqat aloqa vositasi, balki milliy o'zlikni saqlash va rivojlantirishning asosiy elementi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda davlatlar til siyosatini amalga oshirishda milliy tilni rivojlantirish bilan bir qatorda ko'p tillilikni ham qo'llab-quvvatlashga intilmoqda. Ayniqsa, bu jarayonni ta'lim tizimi orqali tashkil etish muhim hisoblanadi, chunki aynan ta'lim jarayonida shaxsning lingvistik kompetensiyasi shakllanadi.

Shu bilan birga, til siyosatini ta'lim tizimi orqali samarali amalga oshirish mexanizmlarining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi ushbu tadqiqotning asosiy muammosini tashkil etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — xalqaro tajriba asosida til siyosatini ta'lim tizimida amalga oshirishning samarali mexanizmlarini aniqlash va ularni milliy sharoitga moslashtirish yo'llarini ilmiy asoslashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Til siyosati masalasi ko'plab olimlar tomonidan ilmiy jihatdan o'rganilgan. Xususan, B. Spolsky til siyosatini uch asosiy tarkibiy qism orqali tushuntiradi: til amaliyoti, til ideologiyasi va til boshqaruvi.

Unga ko'ra, jamiyatda tilning qanday qo'llanishi, unga bo'lgan munosabat va davlat tomonidan olib boriladigan siyosat o'zaro bog'liq holda til rivojiga ta'sir ko'rsatadi [1].

J. Fishman esa tilning saqlanishi va rivojlanishida ta'lim tizimining o'rni alohida ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, agar til ta'lim tizimida faol qo'llanilmasa, u asta-sekin ijtimoiy hayotdan siqilib chiqishi mumkin [2].

R. Kaplan va R. Baldauf til rejalashtirishni davlat siyosatining muhim tarkibiy qismi sifatida ko'rib, uni uzoq muddatli strategik jarayon sifatida baholaydi. Ular til siyosatini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun tizimli yondashuv zarurligini ta'kidlaydi [3].

Mazkur tadqiqotda til siyosatini ta'lim tizimi orqali amalga oshirish mexanizmlarini o'rganish uchun kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi.

Komparativ (qiyosiy) tahlil metodi yordamida Yevropa davlatlari va Kanada tajribasi o'zaro solishtirildi. Ushbu metod orqali turli mamlakatlarda qo'llanilayotgan til siyosati modellari, ularning samaradorligi hamda o'ziga xos jihatlari aniqlanib, umumiy tendensiyalar belgilab olindi.

Deskriptiv metod asosida til siyosatining ta'lim tizimidagi amaldagi holati tavsiflab berildi. Bu metod orqali mavjud yondashuvlar, ta'lim dasturlari va til o'qitish tizimi haqida umumiy tasavvur shakllantirildi.

Analitik metod yordamida to'plangan ma'lumotlar chuqur tahlil qilindi hamda ularning asosida ilmiy xulosalar chiqarildi. Aynan ushbu metod orqali til siyosatining samaradorligiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar aniqlab berildi.

Tizimli yondashuv esa til siyosatini yagona tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi.

Ushbu yondashuv orqali til siyosatining tarkibiy elementlari — ta'lim tizimi, davlat siyosati va ijtimoiy muhit o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilindi.

Mazkur metodlarning uyg'un qo'llanilishi tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va ishonchliligini ta'minladi.

NATIJALAR

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, rivojlangan davlatlarda til siyosati asosan ta'lim tizimi orqali samarali amalga oshiriladi. Bu jarayon aniq strategik yondashuv va izchil siyosat asosida tashkil etiladi.

Yevropa davlatlarida ko'p tillilik siyosati keng qo'llanilib, o'quvchilarga bir nechta xorijiy tilni o'rganish imkoniyati yaratiladi. Bu esa ularning lingvistik kompetensiyasini oshirish bilan birga, xalqaro darajadagi raqobatbardoshligini ham kuchaytiradi [4].

Kanadada esa ikki tillilik siyosati muvaffaqiyatli amalga oshirilgan bo'lib, ingliz va fransuz tillari teng darajada qo'llaniladi.

Ushbu model jamiyatda til muvozanatini ta'minlashga hamda turli madaniy guruhlar o'rtasida ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi [5].

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, til siyosati ta'lim tizimiga tizimli ravishda integratsiya qilingan davlatlarda o'quvchilarning til o'zlashtirish darajasi yuqori bo'ladi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar asosida aytish mumkinki, O'zbekistonda til siyosatini yanada rivojlantirish uchun xalqaro tajribani o'rganish va uni milliy sharoitga moslashtirish zarur.

Bunda ayniqsa pedagog kadrlarning malakasini oshirish, zamonaviy o'qitish metodlarini joriy etish va ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, til siyosatini samarali amalga oshirish faqat nazariy yondashuv bilan cheklanib qolmasdan, uning amaliy mexanizmlarini ham rivojlantirishni talab etadi.

Mazkur tadqiqot natijalari kelgusida til siyosatini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy ishlanmalar uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, til siyosatini ta'lim tizimi orqali amalga oshirish zamonaviy jamiyat rivojida muhim o'rin tutadi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ko'p tillilik va sifatli ta'lim uyg'unligi yuqori natijalarga olib keladi.

Shu bilan birga, zamonaviy globallashuv sharoitida til siyosatini raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish masalasi ham dolzarb bo'lib, bu yo'nalishda yangi ilmiy tadqiqotlar olib borish zarur.

Shuningdek, til siyosatini samarali amalga oshirishda davlat, ta'lim muassasalari va jamiyat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Bu esa mazkur jarayonning barqarorligi va uzoq muddatli samaradorligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Spolsky, B. (2004). *Language Policy*. Cambridge University Press.
2. Fishman, J. A. (1991). *Reversing Language Shift*. *Multilingual Matters*.
3. Kaplan, R., & Baldauf, R. (2003). *Language Planning and Policy*. *Multilingual Matters*.
4. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge University Press.
5. May, S. (2012). *Language and Minority Rights*. Routledge.
6. Grin, F. (2016). *The Economics of Language Policy*. Princeton University Press.
7. European Commission. (2018). *Multilingualism policy*.
8. Ricento, T. (2006). *An Introduction to Language Policy*.